

وندیداد ساده (دست‌نویس اوستایی کتاب‌خانه ملی ملک تهران*)

کتابیون مزداپور**

حمیدرضا دالوند***

چکیده

دست‌نویس اوستایی کتاب‌خانه ملی ملک یکی از نادر دست‌نوشته‌هایی است که گلدنر نیز در تصحیح اثر معروف خود از آن استفاده نکرده است. دست‌نویسی است با ویژگی‌های خاص گروه هندی که به دست هیریدی هیربلازاده از پارسیان هند به نام داراب پسر رستم در ۱۱۰۲ ی/۱۷۳۲ م پدید آمده است. پزشک و مجموعه‌دار انگلیسی سمیونل گایزه (Samuel Guise) سده ۱۹م آن را از هند به لندن برد. در حراج سال ۱۸۱۲ م به فروش رفت و تا سال ۱۹۹۸ م/۱۳۷۷ خ میان مجموعه‌داران مختلف دست به دست شد و از دسترس پژوهش‌گران دور بود تا این‌که در این سال کتاب‌خانه ملی ملک آن را خرید. مقاله پیش رو با هدف شناخت و معرفی اهمیت این دست‌نویس و نیز توضیح و تحلیل ساختار وندیداد ساده فراهم آمده است.

کلیدواژه‌ها: اوستا، وندیداد ساده، دست‌نویس‌ها، دست‌نویس کتاب‌خانه ملی ملک، سمیونل گایزه.

دست‌نویس شماره ۶۵۴۹، که در تاریخ ۱۳۷۷/۱۲/۲۰ خورشیدی در گنجینه دست‌نوشته‌های کتاب‌خانه ملی ملک تهران وابسته به آستان قدس رضوی ثبت شده است،

* این گفتار بر اساس تفاهم‌نامه‌ای که با کتاب‌خانه ملی ملک در بهار ۱۳۸۹ به منظور بررسی و شناسایی دست‌نویس یاد شده امضا شد پدید آمده است.

** استاد پژوهشکده زبان‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی mazdapour@gmail.com

*** پژوهش‌گر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی zurvandad@yahoo.de

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۶/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۷/۷

کتابی است در قطع رحلی با «جلد چرم آلبالویی، ترنج‌دار با دو سر ترنج روی جلد، خط طلائی و حاشیه جلد کاغذ گل برجسته، عطف قهوه‌ای میله‌دار، داخل جلد کاغذ رنگ شده، کاغذ کرم، ۱۹ سطر، ابعاد ۳۰ × ۳۹، تعداد صفحات ۵۳۲ صفحه و ۲۶۷ برگ»^۱. صفحه‌شماری که با مداد به خط فارسی در گوشه بالای سمت راست قسمت ب یا پشت برگ‌های کتاب رقم خورده است، در صفحه پایانی، به ۵۳۲ ختم می‌شود، یعنی کتاب دارای ۵۳۲ صفحه است. اما به این رقم دو صفحه بیاض، یکی در آغاز کتاب (برگ ۱ الف) و دیگری در پایان آن (برگ ۲۶۷ ب) را باید افزود و تعداد صفحه‌های آن را ۵۳۴ صفحه دانست. این کتاب، به‌خلاف وندیدادهای ایرانی، که کارنامه یا یادگاری به میانه متن دارند (مزداپور، ۱۳۸۷: ۱۴-۱۵)، دارای انجامه‌ای به سه صورت زیر است: الف) به پازند (زبان فارسی نو ولی به خط اوستایی) در ۱۲ سطر^۲؛ ب) به خط گجراتی در ۱۰ سطر^۳؛ ج) به خط و زبان فارسی در ۱ سطر.

به‌نظر می‌رسد انجامه الف انجامه اصلی است؛ قسمت گجراتی نیاز به بررسی بیشتری دارد و تنها می‌توان حدس زد انجامه‌ای دیگر باشد؛ و انجامه سوم نشان می‌دهد که کاتب تسلط چندانی بر خط فارسی نداشته است، زیرا نیمه دوم همین یک سطر نیز ناخوانا و پر از اشکال است و به‌دشواری می‌توان آن را حدس زد^۳. به هر روی متن انجامه نخست به شرح زیر است:

tamLm SuT nusk kVtāb juT dVbDāT ba rOj frux xursVT aizaT Wa ba mubārak
xōrdADAT amvSāspvnaT az sāl bar yak hazarō saTō dō yazdjōurT šāheryār. W[a]
kātVb īn kitāb kamīni kamtrīn dārāb hVrbaT rUstvm hVrbaT xursVT hVrbaT Wīkājī
bīn rUstvm bīn kaDaWā sākVn kasba nōšārī baNdar sūrat. naištah šuṭ harki xānaT
āfrīn rasLnaT kār framāiṭ bar īn gVṭī duāi xušī W[a] tan durustī kunaT W[a] dar mīnō
āfrīn anaoša raWān garōṭamaṇī rasānaT.⁴

ترجمه:

تمام شد نسک کتاب جد دیو دات به روز فرخ خورشید ایزد و به مبارک [ماه] خرداد
امشاسپند از سال بر یک هزار و صد و دو یزدجرد شهریار. و کاتب این کتاب کمین
کم‌ترین داراب هیرید رستم هیرید خورشید هیرید ویکجی بن رستم بن کذوا ساکن قصبه
نوساری بندر سورت. نوشته شد هرکی خواند آفرین رساند. کار فرماید. بر این گیتی دعای
خوشی و تندرستی کند و در مینو آفرین انوشه روان گروثمانی رساند.

میان این انجامه و انجامه گجراتی جای دو سطر خالی است که بعدها کسی با خط و قلمی دیگر دو عبارت: «پاک داذار هوره مزده» و «شادی باد» را افزوده است. براساس این ترقیمه، کتاب به سال ۱۱۰۲ ی برابر ۱۱۱۲ خ، ۱۱۶۶ ق و ۱۷۳۳ م به نگارش درآمده است (سده ۱۲/ق ۱۸ م)°.

در صفحه بیاض آغاز و انجام کتاب، نوشته و نشان‌هایی وجود دارد که در روشن‌ساختن سرگذشت این دست‌نویس و چگونگی رسیدن آن از هند به کتاب‌خانه ملی ملک در ایران شایان توجه است. آوردن این سرگذشت البته ما را بی‌نیاز از پرداختن به اطلاعات کاتب و دارندگان کتاب نمی‌سازد. با وجود این، سیری از سفر دو قرن اخیر دست‌نویس مورد بررسی را نشان می‌دهد که احتمال می‌رود نظایری نیز داشته باشد. به‌تازگی اورسلا سیمز ویلیامز (Ursula Sims-williams) مقاله ارزشمندی درباره سرگذشت مجموعه سمیونل گایزه در سده ۱۸ م نوشته که بسیار ره‌گشا است. بر پایه نوشته‌های او، سمیونل گایزه ۸ نوامبر ۱۷۵۱ م در نیوکاسل انگلستان زاده شد. نیای وی ویلیام گایزه، از شرق‌شناسان آکسفورد (حدود ۱۶۵۲-۱۶۸۳ م) بود. سمیونل در کالج ماریشال (Marischal College) در آبردین (Aberdeen) پزشکی خواند و در ۲۳ آگوست ۱۷۷۵ م به‌عنوان جراح در کمپانی هند شرقی در بمبئی مشغول کار شد. او در کارخانه کمپانی در آنجنگو (Anjengo) کار می‌کرد. سال‌های ۱۷۸۱-۱۷۸۲ م در جنگ دوم میسور (Mysore) شرکت داشت و از ۱۷۸۸ تا پایان ۱۷۹۵ م سرپرست تیم جراحی بیمارستان کارخانه کمپانی هند شرقی در بندر سورت بود. در ۱۸۹۶ م به‌سبب بیماری از هند به انگلستان بازگشت و دیگر به هند نرفت تا این‌که سرانجام در ۹ مارس ۱۸۱۱ م درگذشت (Sims-williams, 2005: 199).

گایزه در کنار پزشکی به مجموعه‌داری علاقه داشت و در گردآوری نسخه‌های خطی، سکه، مدال و دیگر یادمان‌های کهن فرهنگی می‌کوشید. طی سال‌های ۱۷۷۷ تا ۱۷۹۲ م، یعنی سراسر روزگاری که در هندوستان بود، مجموعه‌ای از کتاب‌های خطی فارسی، عربی، هندی و زرتشتی به اوستایی و پهلوی فراهم آورد و در فهرست سال ۱۷۹۳ م، تعداد ۳۰۵ عنوان از آثار این مجموعه را معرفی کرد. او تا پایان عمر بر این مجموعه افزود و در ۱۸۰۰ م و نیز ۱۸۱۲ م، یک سال پس از مرگش، دو فهرست دیگر از مجموعه یادشده انتشار یافت (ibid: 199, 208). بر آن بود تا مجموعه‌اش به کتاب‌خانه کمپانی هند شرقی واگذار شود. در آوریل ۱۸۰۷ م این موضوع را به وصیت‌نامه‌اش

افزود. اما پس از مرگش چنین نشد و در ۱۸۱۲م مجموعه یادشده را در لندن به حراج گذاشتند (ibid: 202).

بخش عمده مجموعه گایزه میراث ایرانیان به اوستایی، پهلوی و فارسی نو بود. حضور درازمدت او در سورت و آشنایی با پارسیان هند به فراهم آمدن این آثار انجامید. خرید ماترک دستور داراب (د ۱۷۷۲م)، معلم آنکتیل دو پرون، از جمله فرصت‌هایی بود که بر مجموعه‌اش غنا بخشید. گایزه آثار خریداری شده داراب را دوباره جلد و مرمت کرد؛ هم چنین افزون بر فارسی و گجراتی، یادداشت‌هایی به انگلیسی درباره هر اثر بر پشت کتاب‌ها نوشت (ibid: 199-200).

در حراج ۱۸۱۲م، تعداد ۳۴ اثر زرتشتی به اوستایی و پهلوی از مجموعه گایزه فروخته شد. چارلز ویلکینز (Charles Willkins)، کتاب‌دار ایندیانا آفیس، بیش‌تر آثار آن مجموعه را خرید که امروز در کتاب‌خانه بریتانیا (BL) نگهداری می‌شوند. اما برخی از آثار به دست دیگر خریداران افتاد که از آن جمله است: دست‌نویس ش ۴۳ جدول حراج سال ۱۸۱۲م، یعنی وندیداد ساده‌ای که همین دست‌نویس کتاب‌خانه ملی ملک می‌باشد^۱ و به قیمت ۵ پوند و ۵ پنس به بلک (شاید کتاب‌فروشی Black & co) فروخته شد. سپس به دست کتاب‌فروشی به‌نام تامس راد (Thomas Rodd) افتاد و سرتامس فیلیپس (Thomas Phillipps) در حدود ۱۸۳۷ م آن را خرید (ibid: 204-206). گویا این اثر تا ۱۹۷۴م به شماره ۷۰۹۰ در شمار مجموعه ایشان نگهداری می‌شد، آن‌گاه در این سال به مبلغ ۳۸۰ پوند به د. اخوان زنجانی فروخته شد (ibid: 208, No. 39). سرانجام هم به کتاب‌خانه ملی ملک تهران راه یافت و جزء دارایی‌های آن به شماره ۶۵۴۹ در ۲۰ اسفند ۱۳۷۷ خ ثبت گردید. گفتنی است علی‌رغم پی‌گیری نگارندگان چگونگی ورود آن به ایران و نحوه فروش آن به کتاب‌خانه ملک مشخص نشد.

در صفحه بیاض آغاز کتاب (برگ ۱ الف)، دو مهر و دو نوشته وجود دارد: نخست مهر ثبت کتاب‌خانه ملی ملک تهران در گوشه سمت چپ بالای صفحه که متأخر است و ثبت آن به شماره ۶۵۴۹ در تاریخ ۱۳۷۷/۱۲/۲۰ را نشان می‌دهد؛ دیگری نقش شیری ایستاده، به میان صفحه با عبارتی به زبان انگلیسی در زیر آن^۲ و نیز دو شماره «7090» و «21643» که هر دو با مداد افزوده شده‌اند. این مهر و شماره باید از آن سرتامس فیلیپس باشد که زمانی مالک اثر بوده و حتی به معرفی آن نیز پرداخته است (ibid: 204). فزون بر این، زیر مهر کتاب‌خانه ملک عبارتی به خط فارسی آمده: «وندیداد زند اوستا هست» و

نیز، در بالای سمت راست همین صفحه، به خط سرخ کم‌رنگ عبارت انگلیسی:
"vendidad zend avesta" دیده می‌شود.

صفحهٔ بیاض پایان کتاب (برگ ۲۶۷ب) تا میانه پر از یادداشت است. عبارت‌هایی به
سه خط و زبان انگلیسی، گجراتی و فارسی به گزارش زیر:

N.331

Ph7090⁸

*This Vol. Contains :1.Vendidad Sade, 2. Izeschne
Sade, 3.Visperd Sade}Zand.*

Wrote AD 1670, page 530⁹.

*For an account of this book see Anquetil du Perron
also annual register 1762, page 112 till 121; and
Guise's printed catalogue 4th, no.43 and also 42&
44.*

See Guise's catalogue 1812, no.42-43¹⁰.

هم‌چنین در پایین صفحه به صورت وارونه باز شماره‌های (Ph 7090) و «21643» مربوط
به مالکیت سر تامس فیلیپس دیده می‌شود.

متن گجراتی در پنج پاره خط در ابعاد کوچک به شکل یک کتیبه در سمت راست
عبارت انگلیسی دیده می‌شود. متن فارسی نو نیز یک جمله است: **وندیداد با یژشن و با
ویسپرد نوشته.**

آن‌گونه که در یادداشت مالکان بر صفحهٔ بیاض پایان اثر به درستی آمده است،
دست‌نویس یاد شده وندیداد ساده است. وندیداد یکی از پنج بخش اوستای موجود و تنها
نسک از ۲۱ نسک اوستای روزگار ساسانی است که تا به امروز باقی مانده است. وندیداد
ساده اصطلاحی است که در برابر «وندیداد همراه با ترجمهٔ پهلوی» به کار می‌رود. به
اصطلاح سنت رایج میان اهل دین: «فقط زند تنها»، یعنی متن اوستایی که ترجمه و تفسیر
ندارد. کاربرد اصلی آن سرودن در مراسم یژشن است. به‌طور کلی دست‌نویس‌های موجود
اوستا به دو دسته تقسیم می‌شوند: آن‌هایی که فقط متن اوستایی هستند و با صفت «ساده»
توصیف می‌شوند مانند ویسپرد ساده، یسنای ساده، و جز این‌ها؛ دیگر آن‌هایی که متن
اوستایی‌شان با ترجمهٔ پهلوی همراه است (Geldner, 1886: xix). دست‌نویس‌های وندیداد
ساده تنها در بردارندهٔ نسک وندیداد خالص نیستند بلکه متن یسنا و ویسپرد هم همراه آن‌ها

است. به‌سخن دیگر، سه کتاب یسنا، ویسپرد و وندیداد طی نظمی ویژه به‌منظور سرایش در مراسم یزشن ترکیب شده‌اند و در یک کتاب واحد و مستقل گردآمده‌اند. دربارهٔ زمان پیدایش چنین تحولی در مجموعهٔ متون مقدس زرتشتیان جای بحث است. گلدنر وندیدادهای ساده را اقتباسی از صورت همراه با ترجمهٔ آن‌ها می‌داند و به نظر وی سخت است که وندیداد روزگار ساسانی بدون ترجمهٔ پهلوی تصور شود. او بر این ادعا شواهد و دلائلی را ارائه کرده است (ibid). بویس نیز ورود وندیداد به متون یزشن شبانه را تحولی مربوط به روزگار پس از اسلام می‌داند و تلاشی برای اهل کتاب شناخته‌شدن زرتشتیان از سوی جامعهٔ اسلامی ارزیابی می‌کند (بویس، ۱۳۸۱: ۱۸۸). مراسم «یزشن شبانه»^{۱۱} با آیین مرگ در پیوند است و قرائت اوستا، به‌ویژه وندیداد از روی کتاب، بر بالای سر انسان محضر رسمی است که تا به امروز در میان زرتشتیان باقی مانده و وندیداد این کارکرد را حفظ کرده است (مزداپور، ۱۳۸۷: ۹).

اما از روی شواهد می‌توان گفت که پدیدآمدن چنین ترکیبی برای سرایش بخش‌های مهمی از اوستای بازماندهٔ کنونی، یعنی یسنا و ویسپرد و وندیداد قدمتی بس پیش از عهد ساسانیان دارد. نخست این‌که بخش‌هایی از ویسپرد در میانه و لابه‌لای یسنا می‌آید و به‌سان گره‌ها و میانندهایی پاره‌های آن را به‌هم پیوند می‌زند. دیگر این‌که توصیف چنین شیوهٔ سرایش و ترکیبی را، که نظمی پیچیده و سنجیده دارد، در متون کهنی چون فصل سیزده *شایست ناشایست* (چم‌گاهان) و نیز در دست‌نویس ف ۱۱ گنجینهٔ دست‌نوشته‌های اوستا و پهلوی می‌بینیم. پیشینهٔ این شیوهٔ سرایش و ترکیب متون مقدس را در *نیرنگستان* هم می‌توان یافت^{۱۲}. در این ترکیب، خواندن یسنا و وندیداد سرانجام به سرایهٔ موسوم به «ائیریمن ایشیو» (یسن ۵۴، وندیداد فرگرد ۲۲ بندهای ۹ و ۱۳ و ۱۹، ویسپرد کردهٔ ۲۴ بند ۲) می‌رسد و سپس دیگر بخش‌های یسنا را می‌سرایند. در هریک از این سه، به‌شیوه و شکلی خاص «ائیریمن ایشیو» می‌آید و با آن سرودن یسنا و وندیداد و ویسپرد به یک‌دیگر می‌پیوندد. وجود چنین طرحی در شیوهٔ سرایش یزشن به دورانی باز می‌گردد که زبان اوستا هنوز زنده و کاملاً مفهوم و رایج بوده است. چنین عهدی را نمی‌توان چندان متأخر دانست. شمار چشم‌گیری از دست‌نویس‌های به‌جای مانده از *اوستا* وندیداد ساده هستند. اگرچه آن‌ها را به دو دستهٔ ایرانی و هندی تقسیم کرده‌اند ولی گلدنر بر این باور است که همهٔ آن‌ها ترکیب و سازمانی مشترک دارند و درنهایت الگویی واحد را دنبال می‌کنند (Geldner, 1886: xix) و تفاوت‌های دو گروه هندی و ایرانی بیش‌تر به سبک نوشتار،

خط، نقطه‌گذاری، سرعنوان‌ها و مسائلی از این دست ختم می‌شود (Mackichan, 1904: 19; Geldner, 1886: xx).

گلدنر، در متن انتقادی‌ای که در سال‌های ۱۸۸۶-۱۸۹۶م از دست‌نوشته‌های *اوستا* پدید آورد، از ۱۹ دست‌نویس و نندیداد ساده استفاده کرد (Geldner, 1886: ii-xiii). از دست‌نویس L.1 (لندن، ایندیانا آفیس) دارای تاریخ مجعول ۸۰۴/ی ۱۴۳۵م که بگذریم، نسخهٔ *Mf.2* متعلق به کتاب‌خانهٔ ملافیروز در بمبئی، که خسرو انوشیروان ماه و نداد به سال ۹۸۷/ی ۱۶۱۸م در ترک آباد یزد نوشته است، کهن‌ترین آن‌هاست و برخی دست‌نوشته‌ها، مانند L.5 نگاشتهٔ ۱۷۹۲م در بمبئی یا ML.1 از آن مانکجی لیم جی هوشنگ هاتریا در تهران، متأخرترین آن‌ها هستند. آن‌چه از توصیف‌های گلدنر بر می‌آید، تنها یک دست‌نویس، نسخهٔ *Mf.2* یا همان کهن‌ترین دست‌نویس این مجموعه؛ دست‌نویس ایرانی است و نسخهٔ مانکجی درست توصیف نشده و برمی‌آید فقط محل نگه‌داری آن تهران است نه مکان نگارش آن. به‌هرروی این نشان می‌دهد بیش‌تر دست‌نویس‌ها هندی و از آن کتاب‌خانه‌های هند و اروپا بوده‌اند و سهم دست‌نویس‌های ایرانی به‌لحاظ کمی در بخش و نندیداد اندک است، اگرچه نسخهٔ *Mf2* به‌لحاظ کیفی نقش به‌سزایی در کار گلدنر داشته است.

وجود نقطه در پایان هر واژه، سرعنوان و رهنمودها و توضیحات آیینی به گجراتی که به اصطلاح *کریا* (*kiria/ kirya*) گفته می‌شود، وجود انجمله‌های پازند، فارسی و گجراتی، خط راست در برابر خط مایل و به‌هم پیوستهٔ دست‌نویس‌های ایرانی، تعداد به نسبت زیاد و نگارش در فاصلهٔ سده‌های ۱۱-۱۲/ی ۱۷-۱۸م، از جمله ویژگی دست‌نوشته‌های و نندیداد سادهٔ هندی هستند. در برابر، دست‌نوشته‌های ایرانی در سنجش با گونهٔ هندی هم‌زمان خود صحیح‌تر و قابل اعتمادترند (Mackichan, 1904:19; Geldner, 1886: xx). گلدنر نسخی را که از و نندیداد سادهٔ هندی بررسی کرده به دو دسته تقسیم می‌کند (Geldner, 1886: xxi):

الف) گروه برتر شامل سه دست‌نویس Br.1 از آن بهمن جی رستم جی، نگاشته شده در ۱۱۱۸/ی ۱۷۴۸م؛ L2 (لندن ایندیانا آفیس) نگاشته شده به سال ۱۱۲۹/ی ۱۷۵۹م؛ و دست‌نویس K10 از آن کتاب‌خانهٔ دانشگاه کینهاگ، متعلق به سدهٔ ۱۲ ی.

ب) گروه کم‌اهمیت‌تر که نمایندهٔ اصلی آن‌ها دست‌نویس‌های B2, P.1, M2, O2, L.1 هستند. گذشته از نسخهٔ L.1 با تاریخ مجعول ۸۰۴ ی و B2 که بی‌تاریخ است، سه دست‌نویس O2, M2 و P.1 به‌ترتیب در سال‌های ۱۰۲۶، ۱۰۵۰ و ۱۰۸۳ ی نوشته شده‌اند و

از نظر زمانی نسبت به گروه برتر یا «گروه الف» قدیمی‌ترند ولی، بنابر معیارها و شواهدی که گلدنر ارائه می‌دهد، ارزش کم‌تری دارند.^{۱۳}

دست‌نویس کتاب‌خانه ملی ملک، هم‌چنان‌که از انجامه آن پیداست، دست‌نویسی است هندی که به سال ۱۱۰۲ ی/۱۱۱۲ خ/۱۱۴۶ ق/۱۷۳۳ م در قصبه نوساری بندر سورت نگارش یافته است. تمام ویژگی‌های یک دست‌نویس ساده هندی را دارد: کریا دارد نه نیرنگ، نقطه‌گذاری پس از واژگان به دقت رعایت شده است، انجامه گجراتی دارد و دربردارنده هر سه کتاب *یسنا*، *ویسپرد* و *وندیداد* برپایه ساختار معین جهت برگزاری مراسم یزشن است.

نخستین نکته گفتمی این‌که، با وجود قدمت به‌نسبت چشم‌گیر آن، باز از آن دست نسخه‌هایی است که گلدنر ندیده و از آن یاد نکرده است و در شمار ۱۹ دست‌نویس وندیداد ساده‌ای که توصیف کرده‌اند نیست. اما ضوابط و محک‌هایی که او برای سنجش پیوند دیگر دست‌نویس‌های وندیداد ساده هندی با دو گروه بالا به‌دست داده است نشان می‌دهد که این دست‌نویس از گروه ب پیروی می‌کند و املاهای برخی واژگان کلیدی آن در فرگردهای بیست‌و‌دوگانه وندیداد هم‌چون املاهای دست‌نویس‌های گروه دوم است.^{۱۴} از این رو، می‌توان، به‌لحاظ اهمیت و ارزش، آن را در شمار دست‌نویس‌های کم‌اهمیت پنداشت، هرچند به‌لحاظ زمانی قدمتی چشم‌گیر داشته باشد.

کاتب اثر، با توجه به شجره‌نامه‌ای که به‌دست داده، اگرچه خود را هیربیدی هیربیدزاده معرفی می‌کند ولی درجای دیگر از او نشانی به‌دست نیامد. داراب در آن زمان نامی رایج بوده است: داراب هرزدیار معروف، داراب پهلان مقیم نوساری و هم‌ولایتی همین داراب رستم، هم‌چنین، داراب پور هیربید کومانادا داور اهل سورت و از شاگردان جاماسب ولایتی که بعدها در ۱۷۵۸ م معلم آنکتیل دوپرون شد و از قضا سمیوئل گایزه نخستین مالک شناخته شده این دست‌نویس ماترک او - شاید از جمله همین دست‌نویس را - خرید، همگی از هم‌روزگاران اویند و در نگارش دست‌نویس‌های اوستایی و دیگر متون دینی آوازه دارند؛ (← شهردان، ۱۳۶۳: ۴۲۹، ۴۸۱، ۴۸۸؛ Kanga, 1876: 16-40; Haug, 1878: 1-30)؛ اما آن‌گونه که برمی‌آید، این داراب رستم به اندازه آن‌ها شناخته شده نیست. به هر روی، پارسیان هند در سده ۱۲ ی/۱۸ م، با وجود اختلافات درونی، تلاش چشم‌گیری در نسخه‌برداری متون و کتاب آفرینی به‌عمل آوردند (Mackichan, 1904: 19). که این اثر را نیز در این شمار باید دانست.

کتاب ساختاری را که ماکی چان در *یادنامه شمس العلماء پشتون سنجانا* در خصوص ترکیب وندیداد ساده ارائه کرده است دنبال می‌کند. باین‌حال، در دعاها و توضیحات آیینی آغاز و پایان هر بخش، ویژگی‌ها و تفاوت‌های مربوط به خود را دارد. این ساختار، که ترکیبی از سه بخش: ۱. یسنا و ویسپرد؛ ۲. گاهان، ویسپرد و وندیداد؛ ۳. یسنا است، به شرح جدول تفصیلی زیر می‌باشد (ibid: 17-18):

یسنا	ویسپرد	وندیداد
یسن ۱: ۸-۱		
	۱	
یسن ۱: ۱۰ تا پایان یسن		
یسن ۲: ۸-۱		
	۲	
یسن ۲: ۱۰ تا پایان یسن		
یسن‌های ۳ تا ۱۰		
یسن ۱۱: ۸-۱		
	۳-۱: ۵	
یسن ۱۱: ۹-۱۵		
	۳: ۶ تا پایان	
	۴	
یسن ۱۱: ۱۷ تا پایان		
یسن‌های ۱۲ و ۱۳		
یسن ۱۴ و ۱۵ (آوردن این یسن‌ها اختیاری است)	۵ و ۶ (این دو نیز اختیاری هستند و می‌توانند نباشند و به جای آن‌ها یسن‌های ۱۴ و ۱۵ بیاید، چنان‌که در دست‌نویس مورد بحث هم آمده است)	
یسن ۱۶		
یسن ۱۷		
	۷	
	۸	
یسن‌های ۱۸ تا ۲۱		
	۹	

۴۸ وندیداد ساده (دست‌نویس اوستایی کتاب‌خانه ملی ملک تهران)

		یسن ۲۲
	۱۰ و ۱۱	
		یسن‌های ۲۳ و ۲۴ (اختیاری)، ۲۵ (اجباری)، ۲۶ (اختیاری)، ۲۷ (اجباری)
	۱۲	
	I۴,۳,۲,۱	
		یسن‌های ۲۸ تا ۳۰
	۱۳	
	II۶,۵	
		یسن‌های ۳۱ تا ۳۴
	۱۴	
	III۸,۷	
	۱۵	
		یسن‌های ۳۵ تا ۴۲
	۱۷,۱۶	
	IV۱۰,۹	
		یسن‌های ۴۳ تا ۴۶
	۱۸	
	V۷۱۲,۱۱	
		یسن‌های ۴۷ تا ۵۰
	۱۹	
	VI۱۴,۱۳	
		یسن ۵۱
	۲۰	
	VII۱۶,۱۵	
	۲۲,۲۱	
	VIII۱۸,۱۷	
		یسن‌های ۵۲ و ۵۳
	۲۳	
	IX۲۰,۱۹	

		یسن ۵۴
	۲۴	
۱۳۲۲،۲۱		
		یسن‌های ۵۵ تا ۷۱

فهرست مطالب کتاب که در زیر ارائه می‌شود، به‌خوبی ساختار بالا را نشان می‌دهد:

۱. مقدمه یسنا، آغاز برگ ۱ ب- پایان س ۵ برگ ۲ الف^{۱۵}.
۲. یسن ۱، بندهای ۱-۸، آغاز س ۶ برگ ۲ الف- پایان س ۱۹ برگ ۳ الف^{۱۶}.
۳. ویسپرد ۱، پایان س ۱۹ برگ ۳ الف- میانه س ۱۰ برگ ۵ الف.
۴. یسن ۱، از بند ۱۰ تا پایان یسن، میانه س ۱۰ برگ ۵ الف- پایان س ۱۰ برگ ۷ الف.
۵. یسن ۲، بندهای ۱-۸، پایان س ۱۰ برگ ۷ الف- پایان س ۱۳ برگ ۸ ب^{۱۷}.
۶. ویسپرد ۲، پایان س ۱۳ برگ ۸ ب- پایان س ۱ برگ ۱۱ الف.
۷. یسن ۲، بندهای ۱۰ تا پایان یسن، آغاز س ۲ برگ ۱۱ الف- پایان س ۱۵ برگ ۱۲ الف.
۸. یسن ۳، آغاز س ۱۶ برگ ۱۲ الف- پایان س ۱۴ برگ ۱۴ الف.
۹. یسن ۴، آغاز س ۱۵ برگ ۱۴ الف- پایان س ۱۴ برگ ۱۵ ب.
۱۰. یسن ۵، آغاز س ۱۷ برگ ۱۵ ب- میانه س ۱۰ برگ ۱۶ الف.
۱۱. یسن ۶، میانه س ۱۰ برگ ۱۶ الف- اواخر س ۹ برگ ۱۷ الف.
۱۲. یسن ۷، اواخر س ۹ برگ ۱۷ الف- پایان س ۵ برگ ۱۹ الف.
۱۳. یسن ۸، آغاز س ۶ برگ ۱۹ الف- میانه س ۲ برگ ۲۰ الف.
۱۴. یسن ۹، میانه س ۲ برگ ۲۰ الف- پایان س ۵ برگ ۲۵ الف.
۱۵. یسن ۱۰، آغاز س ۶ برگ ۲۵ الف- پایان س ۶ برگ ۲۸ الف.
۱۶. یسن ۱۱، بندهای ۱-۸، آغاز س ۷ برگ ۲۸ الف- میانه س ۵ برگ ۲۹ الف.
۱۷. ویسپرد ۳، بندهای ۱-۵، میانه س ۵ برگ ۲۹ الف- پایان س ۱۷ برگ ۳۰ الف.
۱۸. یسن ۱۱، بندهای ۹-۱۵، آغاز س ۱۸ برگ ۳۰ الف- میانه س ۱۴ برگ ۳۰ ب.
۱۹. ویسپرد ۳، بندهای ۶-۷ پایان کرده، میانه س ۱۴ برگ ۳۰ ب- میانه س ۶ برگ ۳۱ الف^{۱۸}.
۲۰. ویسپرد ۴، آغاز س ۹ برگ ۳۱ ب- اوائل س ۳ برگ ۳۲ الف.
۲۱. یسن ۱۱، بندهای ۱۶-۱۹ پایان یسن، اوائل س ۳ برگ ۳۲ الف- اوائل س ۱۳ همان برگ.

۲۲. یسن ۱۲، اواخر س ۱۳ برگ ۳۲ الف - پایان س ۶ برگ ۳۳ ب.
۲۳. یسن ۱۳، آغاز س ۷ برگ ۳۳ ب - میانه س ۱۸ برگ ۳۴ ب.
۲۴. یسن ۱۴، میانه س ۱۸ برگ ۳۴ ب - پایان س ۱۴ برگ ۳۵ ب.
۲۵. یسن ۱۵، آغاز س ۱۵ برگ ۳۵ ب - پایان س ۹ برگ ۳۶ الف.
۲۶. یسن ۱۶، آغاز س ۱۰ برگ ۳۶ الف - پایان س ۱۲ برگ ۳۷ ب.
۲۷. یسن ۱۷، آغاز س ۱۳ برگ ۳۷ ب - پایان س ۷ برگ ۴۰ الف.
۲۸. ویسپرد ۷، آغاز س ۸ برگ ۴۰ الف - پایان س ۷ برگ ۴۱ الف.
۲۹. ویسپرد ۸، آغاز س ۸ برگ ۴۱ الف - پایان س ۱۷ برگ ۴۱ الف.
۳۰. یسن ۱۸، آغاز س ۱۸ برگ ۴۱ الف - میانه س ۱۰ برگ ۴۱ ب.
۳۱. یسن ۱۹، میانه س ۱۰ برگ ۴۱ ب - پایان س ۱۰ برگ ۴۴ ب.
۳۲. یسن ۲۰، آغاز س ۱۱ برگ ۴۴ ب - پایان س ۱۶ برگ ۴۵ الف.
۳۳. یسن ۲۱، آغاز س ۱۷ برگ ۴۵ الف - پایان س ۱۸ برگ ۴۵ ب.^{۱۹}
۳۴. ویسپرد ۹، آغاز س ۵ برگ ۴۶ الف - پایان س ۱۶ برگ ۴۷ الف.^{۲۰}
۳۵. یسن ۲۲، بندهای ۱-۱۰، میانه س ۲ برگ ۴۷ ب - پایان س ۱۴ برگ ۴۸ الف.^{۲۱}
۳۶. ویسپرد ۱۰، آغاز س ۱۲ برگ ۵۰ الف - میانه س ۱۰ برگ ۵۰ ب.
۳۷. ویسپرد ۱۱، میانه س ۱۰ برگ ۵۰ ب - اوائل س ۱۱ برگ ۵۶ الف.^{۲۲}
۳۸. یسن ۲۵، اوائل س ۱۱ برگ ۵۶ الف - پایان س ۱۰ برگ ۵۷ الف.^{۲۳}
۳۹. یسن ۲۷، پایان س ۱۰ برگ ۵۷ الف - پایان س ۵ برگ ۵۷ ب.^{۲۴}
۴۰. ویسپرد ۱۲، آغاز س ۶ برگ ۵۷ ب - پایان س ۱۵ برگ ۵۸ ب.^{۲۵}
۴۱. آغاز کتاب وندیداد، فرگرد یکم، میانه برگ ۵۹ الف - س ۱۲ برگ ۶۲ الف.^{۲۶}
۴۲. وندیداد ۲، س ۱۳ برگ ۶۲ الف - پایان س ۲ برگ ۶۹ الف.
۴۳. وندیداد ۳، آغاز س ۳ برگ ۶۹ الف - پایان س ۲ برگ ۷۵ الف.
۴۴. وندیداد ۴، آغاز س ۳ برگ ۷۵ الف - میانه س ۱۲ برگ ۸۳ الف.
۴۵. یسن ۲۸، میانه س ۱۲ برگ ۸۳ الف - پایان س ۸ برگ ۸۴ ب.
۴۶. یسن ۲۹، آغاز س ۹ برگ ۸۴ ب - پایان س ۲ برگ ۸۶ الف.
۴۷. یسن ۳۰، آغاز س ۳ برگ ۸۶ الف - پایان س ۱۵ برگ ۸۷ الف.
۴۸. ویسپرد ۱۳، آغاز س ۱۶ برگ ۸۷ الف - پایان س ۷ برگ ۸۸ الف.
۴۹. وندیداد ۵، آغاز س ۸ برگ ۸۸ الف - پایان س ۱۲ برگ ۹۷ ب.

۵۰. ونیدداد ۶، آغاز س ۱۳ برگ ۹۷ب- پایان س ۴ برگ ۱۰۳ ب.
۵۱. یسن ۳۱، آغاز س ۵ برگ ۱۰۳ ب- میانه س ۲ برگ ۱۰۶ الف.
۵۲. یسن ۳۲، میانه س ۲ برگ ۱۰۶ الف- پایان س ۱۶ برگ ۱۰۷ ب.
۵۳. یسن ۳۳، آغاز س ۱۷ برگ ۱۰۷ ب- میانه س ۱۱ برگ ۱۰۹ الف.
۵۴. یسن ۳۴، میانه س ۱۱ برگ ۱۰۹ الف- پایان س ۱ برگ ۱۱۱ الف.
۵۵. ویسپرد ۱۴، آغاز س ۲ برگ ۱۱۱ الف- پایان س ۹ برگ ۱۱۱ ب.
۵۶. ونیدداد ۷، آغاز س ۱۰ برگ ۱۱۱ ب- پایان س ۸ برگ ۱۲۳ الف.
۵۷. ونیدداد ۸، آغاز س ۹ برگ ۱۲۳ الف- میانه س ۲ برگ ۱۴۴ ب.
۵۸. ویسپرد ۱۵، میانه س ۲ برگ ۱۴۴ ب- میانه س ۱۶ برگ ۱۴۵ الف.
۵۹. یسن ۳۵، میانه س ۱۶ برگ ۱۴۵ الف- پایان س ۱۰ برگ ۱۴۶ الف.
۶۰. یسن ۳۶، آغاز س ۱۱ برگ ۱۴۶ الف- میانه س ۱۳ برگ ۱۴۶ ب.
۶۱. یسن ۳۷، میانه س ۱۳ برگ ۱۴۶ ب- میانه س ۱۵ برگ ۱۴۶ ب.
۶۲. یسن ۳۸، میانه س ۱۵ برگ ۱۴۶ ب- میانه س ۱۷ برگ ۱۴۷ الف.
۶۳. یسن ۳۹، میانه س ۱۷ برگ ۱۴۷ الف- پایان س ۱۸ برگ ۱۴۷ ب.
۶۴. یسن ۴۰، آغاز س ۱۹ برگ ۱۴۷ ب- پایان س ۱۱۲ برگ ۱۴۸ الف.
۶۵. یسن ۴۱، آغاز س ۱۳ برگ ۱۴۸ الف- میانه س ۱۵ برگ ۱۴۸ ب.
۶۶. یسن ۴۲، میانه س ۱۵ برگ ۱۴۸ ب- میانه س ۱۷ برگ ۱۴۹ الف.
۶۷. ویسپرد ۱۶، میانه س ۱۷ برگ ۱۴۹ الف- میانه س ۱۶ برگ ۱۵۰ الف.
۶۸. ویسپرد ۱۷، میانه س ۱۶ برگ ۱۵۰ الف- پایان س ۳ برگ ۱۵۰ ب.
۶۹. ونیدداد ۹، آغاز س ۴ برگ ۱۵۰ ب- پایان س ۱۷ برگ ۱۶۰ الف.
۷۰. ونیدداد ۱۰، آغاز س ۱۸ برگ ۱۶۰ الف- میانه س ۴ برگ ۱۶۳ ب.
۷۱. یسن ۴۳، میانه س ۴ برگ ۱۶۳ ب- پایان س ۹ برگ ۱۶۵ ب.
۷۲. یسن ۴۴، آغاز س ۱۰ برگ ۱۶۵ ب- پایان س ۲ برگ ۱۶۸ الف.
۷۳. یسن ۴۵، آغاز س ۳ برگ ۱۶۸ الف- میانه س ۱۶ برگ ۱۶۹ الف.
۷۴. یسن ۴۶، میانه س ۱۶ برگ ۱۶۹ الف- پایان س ۱۲ برگ ۱۷۱ ب.
۷۵. ویسپرد ۱۸، آغاز س ۱۳ برگ ۱۷۱ ب- پایان س ۱۸ برگ ۱۷۲ الف.
۷۶. ونیدداد ۱۱، آغاز س ۱۹ برگ ۱۷۲ الف- پایان س ۶ برگ ۱۷۵ ب.
۷۷. ونیدداد ۱۲، آغاز س ۷ برگ ۱۷۵ ب- میانه س ۱۴ برگ ۱۸۰ الف.

۷۸. یسن ۴۷، میانه س ۱۴ برگ ۱۸۰ الف - میانه س ۱۸ برگ ۱۸۰ الف.
۷۹. یسن ۴۸، میانه س ۱۸ برگ ۱۸۰ الف - میانه س ۱۰ برگ ۱۸۱ ب.
۸۰. یسن ۴۹، میانه س ۱۰ برگ ۱۸۱ ب - پایان س ۱ برگ ۱۸۳ الف.
۸۱. یسن ۵۰، آغاز س ۲ برگ ۱۸۳ الف - میانه س ۹ برگ ۱۸۴ الف.
۸۲. ویسپرد ۱۹، میانه س ۹ برگ ۱۸۴ الف - پایان س ۱۸ برگ ۱۸۴ ب.
۸۳. وندیداد ۱۳، آغاز س ۱۹ برگ ۱۸۴ ب - پایان س ۱۲ برگ ۱۹۳ الف.
۸۴. وندیداد ۱۴، آغاز س ۱۳ برگ ۱۹۳ الف - میانه س ۱۰ برگ ۱۹۶ الف.
۸۵. یسن ۵۱، میانه س ۱۰ برگ ۱۹۶ الف - پایان س ۱۴ برگ ۱۹۸ الف.
۸۶. ویسپرد ۲۰، آغاز س ۱۵ برگ ۱۹۸ الف - پایان س ۴ برگ ۱۹۹ الف.
۸۷. وندیداد ۱۵، آغاز س ۵ برگ ۱۹۹ الف - پایان س ۶ برگ ۲۰۴ ب.
۸۸. وندیداد ۱۶، آغاز س ۷ برگ ۲۰۴ ب - پایان س ۶ برگ ۲۰۸ الف.
۸۹. ویسپرد ۲۱، آغاز س ۷ برگ ۲۰۸ الف - پایان س ۸ برگ ۲۰۹ الف.
۹۰. ویسپرد ۲۲، آغاز س ۹ برگ ۲۰۹ الف - پایان س ۱۷ برگ ۲۰۹ الف.
۹۱. وندیداد ۱۷، آغاز س ۱۸ برگ ۲۰۹ الف - پایان س ۱۵ برگ ۲۱۰ ب.
۹۲. وندیداد ۱۸، آغاز س ۱۶ برگ ۲۱۰ ب - پایان س ۱ برگ ۲۱۹ الف.
۹۳. یسن‌های ۵۲ و ۵۳، آغاز س ۲ برگ ۲۱۹ الف - میانه س ۸ برگ ۲۱۹ الف.
۹۴. ویسپرد ۲۳، میانه س ۸ برگ ۲۱۹ الف - پایان س ۴ برگ ۲۱۹ ب.
۹۵. وندیداد ۱۹، آغاز س ۵ برگ ۲۱۹ ب - پایان س ۹ برگ ۲۲۶ ب.
۹۶. وندیداد ۲۰، آغاز س ۱۰ برگ ۲۲۶ ب - میانه س ۱۰ برگ ۲۲۸ ب.
۹۷. یسن ۵۴، میانه س ۱۰ برگ ۲۲۸ ب - پایان س ۱۱ برگ ۲۲۸ ب.
۹۸. ویسپرد ۲۴، آغاز س ۱۲ برگ ۲۲۸ ب - پایان س ۸ برگ ۲۲۹ ب.
۹۹. وندیداد ۲۱، آغاز س ۹ برگ ۲۲۹ ب - پایان س ۱۵ برگ ۲۳۲ الف.
۱۰۰. وندیداد ۲۲، آغاز س ۱۶ برگ ۲۳۲ الف - میانه س ۱۹ برگ ۲۳۵ الف^{۲۸}.
۱۰۱. یسن‌های ۵۵ تا ۷۱، میانه س ۱۹ برگ ۲۳۵ الف - پایان س ۱۷ برگ ۲۶۶ الف^{۲۹}.
۱۰۲. انجامه به پازند، آغاز س ۱۸ برگ ۲۶۶ الف - پایان س ۱۰ برگ ۲۶۶ ب.
۱۰۳. انجامه گجراتی، آغاز س ۱۴ برگ ۲۶۶ ب - پایان س ۴ برگ ۲۶۷ الف.
۱۰۴. انجامه پارسی، س ۵ برگ ۲۶۷ الف که آخرین سطر کتاب است.

پی‌نوشت

۱. برگرفته از یادداشت دوست ارجمند جناب آقای علیرضا دولتشاهی کارشناس بخش نسخه‌های خطی کتابخانه ملی ملک. افزون بر این توصیف، پیش‌تر نیز این دست‌نویس را چنین توصیف کرده‌اند: «وندیداد ساده ۲۶۵ برگ، ابعاد ۳۱×۴۹.۵ سانتیمتر، جلد تیماج سرخ با مدال و حاشیه گل کوبی شده، نگاشته در نوساری به دست داراب هیربدرستم هیربدرستم خورشید هیربدرستم ویکجی بن رستم بن کدوا، در ۱۱ [خورشید] خرداد ۱۱۰۲/ی ۱۷۳۲م» ← Sims-williams, 2005: 204.
 ۲. بهتر است این نوع نگارش را گونه‌ای پازند به شمار آورد (← مزداپور، ۱۳۸۷: ۱۴). با وجود این، شاید واژه «ایارده» که در متون فارسی به کار رفته است (← برهان قاطع)، اشاره به این نوع نگارش‌ها باشد (این نکته را مدیون استاد ارجمند جناب دکتر محمدتقی راشد محصل هستیم که این نوشته را از سر لطف خواندند و نکات سودمندی بر سطر سطر آن افزودند).
 ۳. متن یاد شده را این‌گونه توانستم بخوانم: «روز خورشیدی زد ماه خورداد ام شاشین دی دادیوست که ت مان م ا حورم زد جی بلزورخی که سوز»، که نیمه دوم سطر ناخوانا است.
 ۴. متن دست‌نویس، آغاز س ۱۸ برگ ۲۶۶ الف- پایان س ۱۰ برگ ۲۶۶ ب.
 ۵. ← بیرشک، احمد، ۱۳۶۷: ۹۸، ۲۰۰. در صفحه بیاض پایان کتاب سال ۱۶۷۰م آمده است و در مقاله سیمز ویلیامز تاریخ ۱۱۰۲ی برابر با ۱۷۳۲م گرفته شده که درست به نظر نمی‌رسد.
 ۶. اگرچه بنا به پیشنهاد زنده یاد استاد ایرج افشار بهتر است این دست‌نویس را به اعتبار انجامه آن «وستای ۱۱۰۲» بنامیم ولی در این‌جا به پاس تلاش متولیان کتابخانه ملی ملک، که در حفظ این‌گونه گنجینه‌ها کوشا هستند، نام «دست‌نویس ساده کتابخانه ملی ملک» ترجیح داده شد.
 ۷. عبارت یاد شده را که به خط انگلیسی شکسته است، بدین صورت می‌توان خواند: «سطر اول sir T. P سطر دوم HILL؟ سطر اول اختصار نام سر تامس فیلیپس است. در سطر دوم، اگرچه یک واژه ناخوانا وجود دارد، ولی برمی‌آید نام مکان یا مؤسسه فرهنگی تجارته باشد که با سر تامس فیلیپس در پیوند باشد.
 ۸. شماره سر تامس فیلیپس است.
 ۹. شاید این قدیمی‌ترین توصیف دست‌نویس یاد شده باشد که سمیوئل گایزه، نخستین مالک فرنگی آن، بر پشت کتاب نگاشته است زیرا در برگه تبلیغاتی حراج دست‌نویس‌های زرتشتی ایشان در ۱۸۱۲ م همین متن در توصیف دست‌نویس شماره ۴۳ آمده است.
- Sims-williams, 2005: 204.
۱۰. این دو سطر نیز به احتمال از آن دارندگان بعدی کتاب از جمله بلک (کتاب‌فروشی blak co کتاب‌فروشی تامس راد یا سر تامس فیلیپس باشد.
- Sims-williams, 2005: 204.

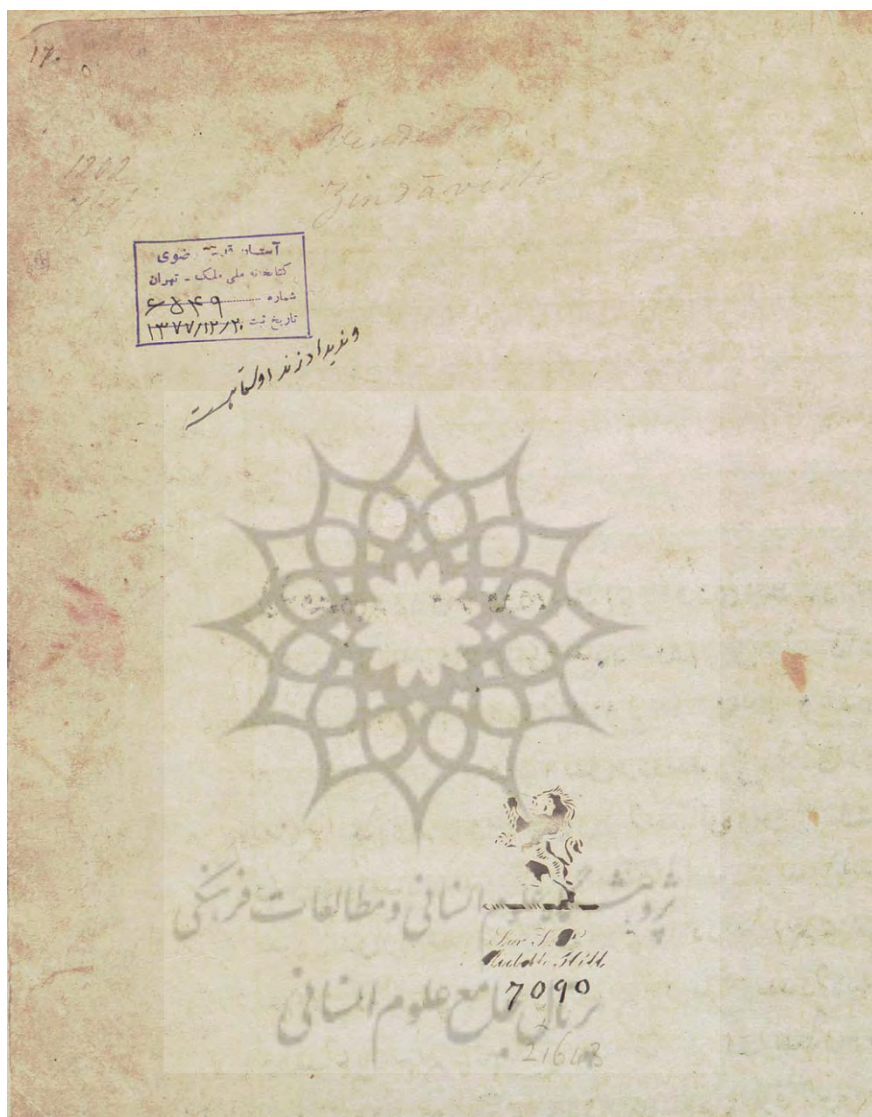
۱۱. یزشن را با یکی از چهار خشنومن (پهلوی: xSnUman)، یعنی با یکی از چهار نام زیر با طرز متفاوت می‌سرایند: خشنومن اهورامزدا، خشنومن اردافرورد، خشنومن رامشن خارام. سرودن یزشن با خشنومن سروش از گاه اشهن، یعنی از نیمه شب را "یزشن شبانه" گویند.
۱۲. در مقدمه دست‌نویس ف ۱۱، به‌کوشش کنایون مزداپور، که در پژوهشگاه علوم انسانی زیر چاپ است، در این باره به تفضیل سخن گفته شده است.
۱۳. ← جدول مقایسه شواهد هر دو گروه در اثر گلدنر: Geldner, 1886: xxi.
۱۴. نمونه‌هایی از این شواهد که در دست‌نویس مورد بررسی دیده می‌شوند، عبارت‌اند از: وندیداد، فرگرد ۳ بند ۴، **دسردسکدیسس**؛ فرگرد ۴ بند ۱: **سسدوس**؛ فرگرد ۵ بند ۹: **دسردسکدیسس**؛ و بند ۱۱: **دسردسکدیسس**؛ فرگرد ۶ بند ۵۰: **دکوسسد**؛ فرگرد ۷ بند ۲۲: **دسردسکدیسس**؛ بند ۲۵: **دسردسکدیسس**؛ بند ۲۷: **دسردسکدیسس**؛ بند ۳۵: **دسردسکدیسس**؛ بند ۳۹: **دسردسکدیسس**؛ بند ۴۱: **دسردسکدیسس**؛ بند ۷۷: **دسردسکدیسس**؛ فرگرد ۱۴ بند ۷: **دکوسسد**؛ و بند ۹: **دسردسکدیسس**.
Geldner, 1886: xxi. سنجید با
۱۵. یکی از ویژگی‌های این دست‌نویس، هم‌چون دیگر دست‌نویس‌های اوستایی، خلاصه کردن بندها و بخش‌های معروف و تکراری است که به‌عنوان نمونه در مورد مقدمه یسنا به‌کار رفته است.
۱۶. با اندکی جابه‌جایی بند ۷ پیش از بند ۳ آمده است.
۱۷. به‌صورت خلاصه، هم‌چنین بند ۷ را ندارد.
۱۸. از میانه سطر ۶ برگ ۳۱ الف تا پایان س ۸ برگ ۳۱ ب، بندهای پایانی یسن ۱۵ و بندهای آغازین یسن ۱۶ به‌صورت خلاصه تکرار شده است.
۱۹. از آغاز س ۱۹ برگ ۴۵ ب تا پایان س ۴ برگ ۴۶ الف، بندهای ۲ و ۴ یسن ۱۵ تکرار شده است.
۲۰. از آغاز س ۱۷ برگ ۴۷ الف تا میانه س ۲ برگ ۴۷ ب، بند ۳ یسن ۱۶ تکرار شده است.
۲۱. بندهای ۵-۱۰ به‌اختصار آمده‌اند: بندهای ۵ و ۹ فقط آغازشان و بندهای ۱۰ تا آخر آمده است. پس از این قسمت، ویسپرد یکم به‌طور کامل و تنها با تغییر در سرآغاز بندها که در *وندیداد ساده* امری معمول است (← Geldner, II, p.3, No.1)، تکرار شده است.
۲۲. میان بندهای ۱۶-۱۷ (۸ برگ ۵۳ الف - آغاز برگ ۵۵ ب) متن دچار آشفتگی و درهم‌آمیختگی با بندهای ۷-۸ یسن ۴ است و افزوده‌ها و تکرارهایی دارد که در متن گلدنر دیده نمی‌شوند.
۲۳. در *وندیداد ساده*، آمدن یسن‌های ۲۳-۲۴ اختیاری است که در این متن نیز نیامده است.
۲۴. در *وندیداد ساده*، آمدن یسن ۲۶ اختیاری است که در این متن نیز نیامده است.

۲۵. از س ۱۶ برگ ۵۸ ب- پایان س ۶ برگ ۵۹ الف، برخی بندهای مشهور و دعاهای معروف اوستایی به عنوان مقدمه ورود به ونیدیداد آمده‌اند.
۲۶. به خلاف بخش‌های یسنا و ویسپرد که بی عنوان هستند، در بخش ونیدیداد عنوان فرگردها با مرکب سرخ در یک سطر مستقل به پازند آمده‌اند.
۲۷. پایان کتاب ویسپرد.
۲۸. پایان کتاب ونیدیداد.
۲۹. پایان کتاب یسنا. چنان که روال معمول ونیدیداد ساده است، در این متن نیز بندهای ۱-۶ یسن ۶۲ پس از یسن ۵۹ آمده‌اند.

منابع

- بویس، مری (۱۳۸۱). *زردشتیان، باورها و آداب دینی آنها*، ترجمه عسگر بهرامی، تهران: ققنوس.
- بیرشک، احمد (۱۳۶۷). *گاهنامه تطبیقی سه هزار ساله*، تهران: علمی و فرهنگی.
- خلف تبریزی (۱۳۶۲). *برهان قاطع*، ج ۱، به اهتمام محمد معین، تهران: امیرکبیر.
- شهمردان، رشید (۱۳۶۳). *تاریخ زرتشتیان فرزاتگان زرتشتی*، تهران: فروهر.
- مزداپور، کتابیون (۱۳۸۷). «چند دست‌نویس نویافته اوستا»، *نامه ایران باستان*، س ۸، ش ۱ و ۲. *ونیدیداد ساده*، دست‌نویس ش ۶۵۴۹ کتاب‌خانه ملی ملک تهران.
- Geldner, K. F. (1886). *Avesta*, Stuttgart, I, II.
- Haug, M. (1878). *Essays on the Sacred Language, Writing, and Religion of the Parsis*, E. W. West (ed.), London.
- Kanga, K.E. (1876). *Extracts from the Narrative of Mons, Anquetil du Perron's Travels in India*, Bombay.
- Mackichan, R. D. (1904). "Avesta Literature, from the German of Prof. Karl f. Geldner", *Avesta, Pahlavi and Ancient Persian Studies in Honor of the Late Shams-ul-Ulama Dastur Peshotanji Behramji Sanjana*, Strassburg & Leipzig.
- Sims-williams, U. (2005). "The strange story of Samuel Guise: an 18th-century collection of Zoroastrian manuscripts", *Bulletin of the Asia Institute: Iranian and Zoroastrian Studies in Honor of Prods Oktor Skjærvø*, New Series, Vol. 19.

۵۶ وندیداد ساده (دست‌نویس اوستایی کتاب‌خانه ملی ملک تهران)

زبان شناخت، سال دوم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۰

